

# การบริหารและการพัฒนาหลักสูตรพุทธสตรีศึกษา

สามารถ บุญรัตน์\*

## บทนำ

เนื่องในวันที่ ๘ มีนาคมของทุกปีเป็นวันสตรีสากล สตรีเก่งในประเทศต่าง ๆ ได้จัดกิจกรรมและร่วมเฉลิมฉลองกันทั่วโลก และในโอกาสวันสตรีสากลจึงถือเป็นโอกาสอันดีที่จะเห็นความสำคัญของสตรีในฐานะสมาชิกของสังคมที่ได้รับการดูแลและจะต้องพัฒนาสตรีเพื่อการยกระดับของสตรีทั้งหลายให้มีความสมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิตใจพร้อมการประพฤติปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้เกิดคุณค่าต่อสังคมมากที่สุด ด้วยการพัฒนาหลักสูตรสำหรับพุทธสตรีศึกษาให้ทำความเข้าใจและความต้องการที่แท้จริงของสตรีต่อไป

การพัฒนาหลักสูตรสตรีศึกษาในปัจจุบันจะมีลักษณะที่เป็น สหวิทยาการ และจะยอมรับในประสบการณ์ส่วนตัวว่าเป็นข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาด้านสตรี ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่ให้ความสนใจประเด็นที่เกี่ยวกับอภิสภาพส่วนบุคคล และมุ่งไปที่การถูกทำให้เป็นรองของเพศหญิงที่เกิดจากการจัดวางโครงสร้างทางสังคม และการเข้าถึงอำนาจของสตรีในสังคมเฉพาะเจาะจงแต่ละท้องถิ่น โดยมีเหตุเพียงเพราะกฎหมายกำหนดให้สตรีและบุรุษมีสิทธิเท่าเทียมกัน ประเด็นการถูกจัดวางบทบาทในครอบครัว ชุมชน เศรษฐกิจ การเมืองของสตรีและการตระหนักถึงสถานะการถูกเลือกปฏิบัติจากสังคม นอกจากนี้ การศึกษาสตรีเกี่ยวกับการเมืองนั้น ไม่สามารถนำเพียงแนวคิดสตรีนิยมตัวเดียวมาใช้อธิบายได้ ต้องนำแนวคิดสตรีการเมืองประกอบ<sup>๒</sup> แต่ถึงอย่างไรก็ตามการพัฒนาหลักสูตรพุทธสตรีศึกษาจะเข้ามาช่วยแก้ปัญหาและลดช่องว่างของโอกาสระหว่างเพศหญิงและชายให้มีความเท่าเทียมมากที่สุด หลักสูตรดังกล่าวหลายท่านมองว่าจะอยู่ในลักษณะสหวิทยาการ แต่ก็ยังขาดความน่าสนใจในรายวิชาอยู่บ้างเพราะการวางหลักสูตรสตรีศึกษาได้เฉพาะเจาะจงไปที่การศึกษาเพื่อวิชาการ เพื่อการประกอบอาชีพและเพื่อยกฐานะทางการศึกษาของสตรีเป็นส่วนใหญ่แต่ยังขาดความสมบูรณ์แห่งสถานะทางจิตวิญญาณทางพระพุทธศาสนา ดังนั้นในการเขียนบทความผู้เขียนยังคงเสนอมุมมองการพัฒนาหลักสูตรสตรีศึกษาในทัศนะทางพระพุทธศาสนา จึงน่าจะเข้าไปมีบทบาทที่สำคัญในการเติมเต็มศักยภาพตามบทบาทต่าง ๆ ของสตรีให้มีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านกาย ศีลธรรม จิตใจ และสติปัญญาต่อไป

\* สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

<sup>๑</sup> วารุณี ภูริสินสิทธิ์. สตรีนิยม : ขบวนการอุดมคติแห่งศตวรรษที่ ๒๐, กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๕, หน้า ๒-๕.

<sup>๒</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖-๑๐.

## หลักการสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรพุทธสตรีศึกษา

ความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงของพระพุทธศาสนาอยู่ที่คุณภาพ ศักยภาพของชาวพุทธทั้งหลายที่ทำหน้าที่ในฐานะของพุทธศาสนิกชน และการทำหน้าที่ของตนเอง ซึ่งจะต้องมีความสามัคคีปรองดองกัน ที่จะร่วมกันทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาทั้ง ๔ ด้าน คือ ๑. ด้านการศึกษาธรรม ๒. ด้านการปฏิบัติธรรม ๓. ด้านการเผยแผ่ธรรม และ ๔. ด้านการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา<sup>๓</sup> หน้าที่ทั้ง ๔ ประการนี้เป็นการดำเนินงานเพื่อการดำรงมั่นคงอยู่ของพระพุทธศาสนาต่อไป ส่วนการทำหน้าที่ของสตรีในฐานะชาวพุทธพระพุทธรองค์ทรงวางไว้ชัดเจน ในส่วนฝ่ายสตรีที่เป็นบรรพชิต มีการปฏิบัติพระวินัย ถึง ๓๑๑ ข้อ ส่วนแม่ชีได้กำหนดอยู่ที่ ๘ ข้อ และส่วนสตรีชาวพุทธได้ทรงกำหนด เพียง ๕ ข้อ และยังมีธรรมอีกหลายประการที่จะต้องปฏิบัติ แต่หน้าที่สำคัญของสตรีที่เป็นชาวพุทธในการพัฒนาตนเอง ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรพุทธสตรีศึกษาในฐานะเป็นเรื่องแรกที่จะต้องพูดถึงเพราะการทำหน้าที่ของตนเองให้มีความสมบูรณ์จึงเป็นหลักการเบื้องต้น อันเป็นการทำหน้าที่ที่ไม่สร้างปัญหาให้เกิดขึ้นกับสังคมและการจัดการให้ครอบครัวของตนเองดำเนินชีวิตไปอย่างราบรื่น ซึ่งสามารถจะเป็นตัวอย่างอันดีโดยยึดหลักที่กล่าวมา หากสตรีมีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนและคุณธรรมที่พึงมีจะเป็นพลังอันยิ่งใหญ่ในการสร้างสังคมแห่งความผาสุกด้วยสองมือหนึ่งใจของสตรีต่อไป

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงมอบหลักสูตรสตรีศึกษาที่สำคัญของสตรีไทย ๔ ประการ คือ ๑. พึ่งทำหน้าที่แม่ให้สมบูรณ์ ๒. พึ่งทำหน้าที่ของแม่บ้าน ๓. พึ่งรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นสตรีไทย และ ๔. พึ่งฝึกฝนตนเองให้มีความรู้ความสามารถยิ่งขึ้น หากสตรีไทยทุกคนตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ ทั้ง ๔ ประการ นี้ได้ก็จะส่งผลให้ครอบครัวไทย สังคมไทยและประเทศชาติมีความสุข ความเจริญ นำไปสู่การพัฒนาด้านอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง และสตรีไทยจักเป็นที่ยกย่องชื่นชมของสังคมโลกตลอดไป<sup>๔</sup> ซึ่งสวนดุสิตโพลเปิดเผยผลสำรวจความคิดเห็นของประชาชน จำนวน ๑,๖๗๐ คน ระหว่างวันที่ ๒๕-๓๐ กรกฎาคม ๒๕๕๕ เนื่องในวันสตรีไทย ผลปรากฏว่าประชาชนคิดว่า ด้านแม่ที่ดีต้องมีความอดทน ตั้งใจทำงาน ดูแลเอาใจใส่ลูก ๔๓.๒๔ % ในฐานะลูกอยากให้ “แม่” มีความเรียบร้อย ใจดี อ่อนหวาน คอยอบรมเลี้ยงดูลูก ๔๔.๒๙ % ด้านบทบาทแม่บ้าน คือ เป็นแม่ศรีเรือน เก่งงานบ้านดูแลบ้านสะอาดเรียบร้อย เก่งงานครัว มีเสน่ห์ปลายจวัก ๔๐.๙๘ % ด้านการรักษาเอกลักษณ์ความเป็นสตรีไทย คือ การมีกิริยามารยาทที่เรียบร้อย การยกมือไหว้ ยิ้มทักทาย พุดจาไพเราะ ใช้ภาษาที่ถูกต้อง ๓๔.๖๔ %

<sup>๓</sup> กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. *การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : ศุภสมาคมธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๓๒๕.

<sup>๔</sup> สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. *พระราชดำรัสในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ทรงเปิดงานโครงการรวมพลังสตรีไทย เกิดไต่องค์กราชีณี และพระราชทานวันสตรีไทย*, ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร พระราชวังดุสิต วันศุกร์ที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๔๖. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://gender.dip.go.th> [๒ มกราคม ๕๗].

และด้านการพัฒนาฝึกฝนตนเอง จากที่ประเทศไทยกำลังจะเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปี ๒๕๕๘ คือ การพัฒนาทักษะความรู้ โดยเฉพาะภาษาต่างประเทศหรือภาษาสากล มีความเป็นสากลให้มากขึ้น ๓๒.๕๒%<sup>๔</sup> แต่ถึงกระนั้น แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบทบหาทศตรีในหลายฉบับที่ผ่านมาได้พัฒนาบทบาท สตรีอย่างมาก แต่ก็ดูเหมือนว่าจะเกิดการพัฒนาล่าช้าในแง่ของการนำไปปฏิบัติซึ่งจะเห็นว่าบทบาท ของสตรีในด้านต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอย่างช้า ๆ หรือแม้แต่กองทุนพัฒนาระบบทบหาทศตรีในรัฐบาลชุดปัจจุบัน ที่ให้ความสำคัญต่อฐานทางเศรษฐกิจและความสามารถด้านภาวะผู้นำซึ่งก็ยังไม่ตรงกับความต้องการ ตามธรรมชาติของสตรีที่แท้จริง หรือเพราะอาจไปมองถึงการพัฒนาศักยภาพด้านอื่น ๆ ซึ่งเป็นบทบาท หน้าทีจริงทำให้การพัฒนาระบบทบหาทศตรีหน้าหลักถูกละเลยไป

บทบาทหน้าที่ของสตรีในเบื้องต้นจะต้องมีความสมบูรณ์ในฐานะผู้สร้างสมาชิกและการวางรากฐาน ที่มั่นคงผ่านพฤติกรรมที่ดีทางวัฒนธรรมชาวไทย รวมไปถึงการเป็นแบบอย่างให้กับสมาชิกในสังคมอีกด้วย โดยอาศัยภาวะผู้นำของสตรีที่จะเข้าช่วยในการกำหนดนโยบาย และยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบทบหาทศตรี ให้เกิดการปฏิบัติหน้าที่ให้สมบูรณ์ที่สุดเพื่อให้สอดคล้องกับความหวังของสังคมไทย ๔ ประการ คือ

**๑. ความคาดหวังในบทบาททำหน้าที่ของความแม่หรือสตรีให้สมบูรณ์** สตรีพึงทำหน้าที่ “แม่” ให้สมบูรณ์ โดยทำให้ครอบครัวบังเกิดความรัก และความอบอุ่น มีความเข้าใจและไว้วางใจ ซึ่งกันและกัน แม่ควรเป็นที่ยึดมั่นของลูก เมื่อลูกเกิดปัญหา ก็ช่วยแก้ไขด้วยความเมตตา และสอนให้รู้จักดำเนินชีวิต ในทางที่ถูกที่ควร ถ้าสตรีไทยทำเช่นนี้ได้ เด็กไทยก็จะเติบโตเป็นพลเมืองดี และช่วยป้องกันปัญหาร้ายแรง ต่าง ๆ ในสังคมไทยได้โดยความคาดหวังให้สตรีแสดงบทบาทหน้าที่ของความเป็นแม่ให้สมบูรณ์ใน ๕ ประการ คือ ๑. การห้ามปรามป้องกันลูกออกจากความชั่ว ๒. การเอาใจใส่ดูแลฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ใน คุณธรรมอันดี ๓. การส่งเสริมส่งเสริมให้ศึกษาวิชาการชั้นสูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป ๔. การเป็นธุระสู่ขอคู่ครองให้ ลูกชาย-หญิง เมื่อได้เวลาเหมาะสม และ ๕. การมอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสอันสมควร<sup>๕</sup>

**๒. ความคาดหวังในบทบาททำหน้าที่ของความภรรยาให้สมบูรณ์** สตรีพึงทำหน้าที่ของ “แม่บ้าน” ให้ดีโดยทำให้บ้านมีความน่าอยู่ เป็นที่พักพิงอันอบอุ่นของสมาชิกในครอบครัว ช่วยเก็บออมและเพิ่มพูน ทรัพย์สินให้ครอบครัว รวมทั้งให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนรอบข้างตามสมควรได้โดยความคาดหวังให้สตรี แสดงบทบาทหน้าที่ของภรรยาให้สมบูรณ์ใน ๕ ประการ คือ ๑. การบริหารจัดการงานบ้านเรือนให้เรียบร้อย ๒. การสงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี ๓. การไม่ประพฤตินอกใจ ๔. การบริหารจัดการและรักษา สมบัติที่หามาได้ ๕. การขยันไม่เกียจคร้านในงานบ้านทั้งปวง<sup>๖</sup>

<sup>๔</sup> มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ดุสิตโพล : ประชาชนคิดอย่างไร ? กับสตรีไทย, รายงาน ณ วันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

<sup>๖</sup> ที.ปา. (ไทย). ๑๑/๑๙๗/๒๐๒-๑๐๖.

<sup>๗</sup> ที.ปา. (ไทย). ๑๑/๒๐๑/๑๖๒-๑๗๓.

๓. ความคาดหวังในการรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นสตรีไทย สตรีไทยจะต้องเป็นผู้มีความนุ่มนวล อ่อนโยน สุภาพ เมตตา และยิ้มแย้มแจ่มใส รวมทั้งธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมไทยอันละเอียด ประณีตให้เป็นที่ชื่นชมของนานาชาติตลอดไปได้โดยความคาดหวังให้สตรีแสดงบทบาทหน้าที่ในการรักษา เอกลักษณ์ของความเป็นสตรีไทยใน ๓ ประการ คือ ๑. เอกลักษณ์ของความงามด้านร่างกาย ๒. เอกลักษณ์ ของความงามด้านวาจา และ ๓. เอกลักษณ์ของความงามด้านจิตใจ<sup>๘</sup>

๔. ความคาดหวังในการฝึกฝนตนเองให้มีความรู้ความสามารถยิ่งขึ้น สตรีไทยพึงฝึกฝนตนเอง ให้มีความรู้ความสามารถยิ่งขึ้น ขยันและอดทน มีความประหยัด ซื่อสัตย์ มีวินัย และรักษาความสามัคคี ในหมู่คณะไว้ให้มั่นคงที่ได้โดยความคาดหวังให้สตรีแสดงบทบาทหน้าที่ในการฝึกฝนตนเองให้มีความรู้ ความสามารถยิ่งขึ้นใน ๔ ประการ คือ ๑. การฝึกฝนตนเองด้านกายภาพ ๒. การฝึกฝนตนเองด้านศีลธรรม ๓. การฝึกฝนตนเองด้านจิตใจ และ ๔. การฝึกฝนตนเองด้านปัญญา<sup>๙</sup>

หากสตรีไทยทุกคนตั้งใจปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ทั้ง ๔ ประการ นี้ได้ ก็จะส่งผลให้ครอบครัวไทย สังคมไทย และประเทศชาติมีความสุข ความเจริญ นำไปสู่การพัฒนาในด้านอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง และสตรีไทย จักเป็นที่ยกย่อง ชื่นชมของสังคมโลกตลอดไป<sup>๑๐</sup>

กล่าวได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรพุทธสตรีศึกษาจะต้องการส่งเสริมสนับสนุนสตรีในการทำหน้าที่ ให้สมบูรณ์ให้มีศักยภาพในการปฏิบัติทั้งกายและใจโดยเฉพาะประเด็นเรื่องสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค จะเน้นเป็นพิเศษ แต่กระนั้น การพัฒนาหลักสูตรพุทธสตรีศึกษาจึงเป็นการสร้างความคาดหวังในบทบาท หน้าที่หลักตามพระดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ฯ ที่ให้ภาครัฐ หน่วยงานรัฐ และเอกชนได้ใส่ใจกับการพัฒนาบทบาทสตรีให้ตรงกับธรรมชาติของสตรีจริง ๆ นั่นก็คือ บทบาทความเป็นแม่ที่สมบูรณ์ บทบาทภรรยาที่สมบูรณ์ บทบาทการรักษาเอกลักษณ์สตรีไทย และการ ฝึกฝนตนเองให้มีความรู้ ความสามารถในการแสดงบทบาทอย่างอื่น ๆ ที่มีประโยชน์ต่อสังคมต่อไป

## การบริหารหลักสูตรพุทธสตรีศึกษา

กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (Thai Qualifications Framework for Higher Education, TQF:HEd) เป็นกรอบที่แสดงระบบคุณวุฒิการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของประเทศ ซึ่งประกอบด้วย ระดับคุณวุฒิ ความเชื่อมโยงต่อเนื่องจากคุณวุฒิระดับหนึ่งไปสู่ระดับที่สูงขึ้น การแบ่งสายวิชา มาตรฐาน ผลการเรียนรู้ของแต่ละระดับคุณวุฒิซึ่งเพิ่มสูงขึ้นตามระดับของคุณวุฒิ ปริมาณการเรียนรู้ที่สอดคล้อง

<sup>๘</sup> วาสนา กาญจนะคูหะ. บทความวิชาการ : กิริยามารยาทของหญิงไทยจากสุภาชิตสอนหญิง, วารสารเกษมบัณฑิต ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (ก.ค.-ธ.ค. ๒๕๕๐) หน้า บทคัดย่อ.

<sup>๙</sup> จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สำนักกอธิการบดี, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖๓-๑๖๔.

<sup>๑๐</sup> สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, [ออนไลน์], อ้างแล้ว.

กับเวลาที่ต้องใช้ ลักษณะของหลักสูตรในแต่ละระดับคุณวุฒิ การเปิดโอกาสในการเทียบโอนผลการเรียนรู้จากประสบการณ์ ซึ่งเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมทั้งระบบและกลไกที่ให้ความมั่นใจในประสิทธิผลการดำเนินงานตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติของสถาบันอุดมศึกษาว่าสามารถผลิตบัณฑิตให้บรรลุคุณภาพตามมาตรฐานผลการเรียนรู้ใน ๖ ด้าน ได้แก่ ด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านความรู้ ด้านทักษะทางปัญญา ทักษะด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และความรับผิดชอบ ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข และการสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ<sup>๑๑</sup>

ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรพุทธสตรีศึกษาจะต้องมีความสอดคล้องกับมาตรฐานผลการเรียนรู้ใน ๖ ด้านดังกล่าวที่เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จที่สำคัญ ในทัศนะทางพระพุทธศาสนาจะเน้นย้ำและให้ความสำคัญใน ๔ ประเด็น ได้แก่ การพัฒนาระบบของศีล การพัฒนาระบบของสมาธิ และการพัฒนาระบบของปัญญา เรียกว่า ไตรสิกขา หรือ การพัฒนาด้านกาย พัฒนาด้านวาจา และการพัฒนาด้านจิตใจ ที่จะสามารถตอบโจทย์การพัฒนาได้ทุกรูปแบบจนสามารถนำไปสู่ความสงบ สะอาด และสว่างได้อย่างแท้จริง ดังนั้น ผู้บริหารงานหรือผู้บังคับบัญชาจะต้องมีความเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์อย่างแท้จริง จึงจะสามารถเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานนั้นด้วยการสร้างความพอใจให้เกิดขึ้นแก่บุคลากรขององค์กร ในการยกระดับความน่าสนใจและสอดคล้องกับบทบาทและการประพฤติปฏิบัติของสตรีซึ่งเห็นว่ามีอยู่ ๓ มิติที่สำคัญในการทำความเข้าใจต่อไป

**๑. การวางแผนหลักสูตรพุทธสตรีศึกษา** การวิเคราะห์ประเด็นปัญหารากฐานสำหรับสตรีไทยในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าอยู่ที่ความไม่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเองและไม่สามารถปฏิบัติตามบทบาทนั้นได้ เช่น ผู้เป็นมารดาไม่สามารถอบรมลูกให้เป็นคนดี หรือไม่สามารถที่จะปกป้องลูกจากความชั่วได้ ดังจะเห็นได้ในปัจจุบัน เด็กไทยจะดำเนินชีวิตนอกกลุ่มนอกรทางมากขึ้น เช่น การเสพยาเสพติด การตกตีเพื่อแย่งผู้ชายและผู้หญิง การยกพวกตีรันฟันแทงกันของเด็กวัยรุ่นที่ออกช่าวอยู่บ่อย ๆ หรือแม้แต่ระดับเด็กวัยประถมที่ไปทำร้ายเด็กอนุบาลจนต้องเข้าโรงพยาบาล รวมไปถึงประเด็นการสร้างสตรีรุ่นใหม่ที่ไม่มีความพร้อมในการดำเนินชีวิตคู่ เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ หากหลักสูตรพุทธสตรีศึกษาเข้าไปอยู่ในระบบหลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนตั้งแต่อนุบาลไปถึงระดับอุดมศึกษาที่จะสร้างสตรีให้เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนอย่างลึกซึ้งและนำไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจังก็เชื่อแน่ว่า ปัญหาในการเลี้ยงดูบุตร การครองคู่ และการเป็นลูกที่ดีจะมีอยู่ในสังคมไทย นอกจากนี้การพัฒนาหลักสูตรพุทธสตรีศึกษาอาจจะต้องแบ่งเป็นสามระดับ คือ ระดับชาติ ระดับท้องถิ่น และระดับห้องเรียนเพื่อให้มีความสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของสตรีและท้องถิ่นนั้น ๆ ให้มากที่สุด

<sup>๑๑</sup> สถานบริการเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มหาวิทยาลัยนครสวรรค์, **กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ** (Thai Qualifications Framework for Higher Education, TQF:HEd), [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : [http://www.academic.nu.ac.th/content\\_view.php?n\\_id=42](http://www.academic.nu.ac.th/content_view.php?n_id=42) [๗ มกราคม ๒๕๕๗].

การวางแผนหลักสูตรพุทธสตรีศึกษาเป็นประเด็นที่จะต้องนำมาสร้างเงื่อนไขของความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐ เช่น กระทรวงศึกษาธิการ และองค์กรที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา เช่น มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สถาบันแม่ชีแห่งประเทศไทย องค์กรด้านสตรี รวมถึงบุคคลกรทางการศึกษา ที่จะต้องเข้ามาศึกษาความเป็นไปได้ว่าสามารถจะระบุหลักสูตรพุทธสตรีศึกษาในระบบการศึกษาตั้งแต่ประถมวัยได้หรือไม่อย่างไร ที่จะนำไปสู่การวางรากฐานที่มีการกำหนดคุณลักษณะสตรีไทยที่ดี ตามกรอบมาตรฐานที่ดี ตามความคาดหวังของ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทั้ง ๔ ประการ คือ ๑. พึงทำหน้าที่แม่ให้สมบูรณ์ ๒. พึงทำหน้าที่ของแม่บ้าน ๓. พึงรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นสตรีไทย และ ๔. พึงฝึกฝนตนเองให้มีความรู้ความสามารถยิ่งขึ้น ในส่วนด้านเนื้อหาสาระสำคัญจะต้องอาศัยหลักทั้งสามส่วนที่จะนำมาบูรณาการเพื่อการพัฒนาหลักสูตรพุทธสตรีศึกษา ได้แก่กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติและกรอบมาตรฐานคุณธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างประสบการณ์ด้านความเป็นสตรีไทยที่ดีตามความคาดหวังของสังคมไทย ที่มีตัวชี้วัดความสำเร็จที่สำคัญจะเน้นย้ำและให้ความสำคัญใน ๔ ประเด็น ได้แก่ การพัฒนากาย การพัฒนา วาจา การพัฒนาจิตใจ และการพัฒนาปัญญาให้มีคุณภาพทั้งด้านองค์ความรู้ การปฏิบัติและสามารถผลิตคุณลักษณะของสตรีที่ตอบสนองต่อสังคมไทยมากที่สุด

(โปรดอ่านต่อฉบับหน้า)